

Alışveriş Merkezlerinde Evrensel Tasarım ve Konfor: İstanbul'da Geniş Programlı Bir Alışveriş Merkezi Deneyimi

Tuba Terece*
Genco Berkin**

Öz

Kamusal mekanlardan olan geniş programlı bir alışveriş merkezinde AVM'nin giriş-çıkışları ile yatay sirkülasyon elemanlarından olan dolaşım alanlarının (koridorlarının), fiziki konfor ölçütlerinin evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda incelenmesi çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çalışılan AVM'de, fiziki konfor ölçütlerinin evrensel tasarıma uygunluğunu tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışma, AVM'nin ele alınan kullanım alanlarında, sağlanması gereken fiziksel konfor ölçütlerinin kendi içerisinde evrensel tasarım doğrultusunda detaylı bir şekilde incelenmesi ve buradan hareketle yapılan tespit ve saptamaları kapsamaktadır. Bu çalışmanın evrensel tasarım anlayışında farkındalık yaratarak mimari anlamda; mimar, iç mimar, peyzaj mimarlarına AVM tasarımlarında önemli noktalarda yön vereceği düşünülmektedir. Bununla birlikte AVM işletmeleri açısından, evrensel tasarım ilkelerine yönelik tasarım yapılarak hizmet verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Pratikte ise bundan sonra yapılacak olan akademik çalışmalara kaynak niteliğinde olacağı öngörülmektedir. Geniş programlı bir AVM'de fotoğraf çekimleri, yerinde gözlem ve inceleme, empati yoluyla (engelli biri gibi davranarak) uygulamalı deneyimleme gibi yöntemlerle alan çalışması yapılmıştır. Çalışılan AVM'de ele alınan alanlarla ilgili olması gereken evrensel tasarım özellikleri ile fiziki konfor ölçütlerinin evrensel tasarıma uygunluk derecelerinin belirtildiği, özet niteliğindeki tablolar ve deneyimlemede yapılan tespitler de çizim ve fotoğraflarla gösterilmiştir. Bu çalışmada, alan çalışması yapılan AVM'nin genel olarak evrensel tasarım anlayışına uygun nitelikte olduğu görülmüştür. AVM genel olarak, kullanıcı konforunun ön planda olduğu insan odaklı yani; kullanıcıların eylemini, kullanımını rahatlatan ve yönlendiren olumlu bir AVM olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra AVM'de tam görme engeli olan kul-

* Dr., İstanbul/Türkiye, tubaterece@gmail.com, orcid.org/0000-0002-0641-8243

** Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü, İstanbul/Türkiye, gberkin@fsm.edu.tr, orcid.org/0000-0002-8981-0469

lanıcılara yönelik bütün önlemlerin alınmadığı tespit edilmiştir. Birtakım uygulamalarla bazı önlemlerin alındığı fakat eksik bulunduğu için bu uygulamaların yeterli olmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konfor, alışveriş merkezi, evrensel tasarım.

Universal Design and Comfort in Shopping Malls: A Large Programmed Shopping Mall Experience in Istanbul

Abstract

Analysis of physical comfort criterias in line with universal design principles constitute the exit point of this research, through studying the entrance-exits of a shopping mall as a large programmed shopping center in the public space and the halls of a shopping mall as horizontal circulation elements. It is aimed to observe in the treated shopping mall the suitability of the physical comfort criterias to the universal design standards. Study includes a detailed universal design-oriented observation of physical comfort criteria that must be provided, and from this point of view, its evaluation and determination in the areas of usage that are addressed. Creating awareness about the perception of universal design, this study is intended to give architects, interior architects and landscape architects direction at important points in shopping mall designs in the architectural sense. Moreover; from the perspective of shopping mall management, it is considered to be necessary to provide service by designing according to the universal design principals. In the practical sense, on the other hand, it is predicted to become a resource for the academic studies to come. In a large programmed shopping mall, field studies through taking photos, observation and evaluation on the spot, empathy via applied experimentation (acting like a disabled person) methods have been used. In the analysed shopping mall, compatibility of the treated spaces with universal design features and compliance degree of physical comfort criterias to the universal design standards have been demonstrated in brief tables. The observations acquired through experimentation have been displayed via drawings and photos. It is observed that the shopping mall, in which the field study has been carried out, is in general terms compliant with universal design concept. The shopping mall which prioritizes customer comfort is human focused and the shopping mall is considered as a positive one as it eases its users actions and orients the users. In addition to this, it is observed that all precautions required for fully blind persons have not been taken in the shopping mall. Despite some measures taken in this direction, it is seen that these measures remain insufficient.

Keywords: Comfort, shopping mall, universal design.

Giriş

Yeryüzünde tasarlanan tüm yapıların, binaların, mekânların hepsinin temel ve ortak amacı insana ve insanlığa hizmet etmektir. İnsanlar tüm kullanıcı gruplarını oluşturmaktadır. İnsan faktörü bu denli önemli iken tüm çevre bileşenleri, binalar ve ürünler; yaş, cinsiyet, bedensel-zihinsel-ruhsal-işitsel-görsel engelli, farklı kültür ve ekonomik düzey ayrımı yapılmaksızın tüm insanların eşit şartlarda rahatlıkla kullanabileceği şekilde, herkes için evrensel tasarım anlayışı doğrultusunda tasarlanması gerekmektedir. Böylece herhangi bir fiziksel ve zihinsel engelle sahip insanlar, diğer kullanıcı gruplarından ötekileştirilip ayrıştırılmadan tüm kullanıcı gruplarına dâhil edilmekte ve evrensel tasarım yaklaşımı ile meydana gelen ürünlerden de faydalanabilmektedirler. Günümüzde tüm kullanıcı gruplarının dâhil edilmediği tasarımların olduğu bilinmektedir. Bu durum insanları ayırdığı ve herkese eşit şartlar altında eşit kullanım imkânı sunmadığı için, kapsayıcı olmamakla beraber dile getirilmesi ve ivedilikle harekete geçirilmesi gereken önemli bir problemdir. Çünkü tasarlanan ürün, donatı, mekân, çevre ve alan ne kadar çok kullanıcı tarafından yaygın olarak kullanılırsa o kadar kapsayıcı özelliğe sahip olacaktır.

İnsanların zamanlarının çoğunu kapalı ortamlarda geçirdiği düşünülürse, farklı amaçlarla ihtiyaçlarını karşılamak için gittikleri AVM'lerde karşılaştıkları sorunlar, eksik ve/ya hatalı uygulamalar kullanıcıların bu alanlardaki yaşam kalitesini düşürmekte ve verim almalarını engellemektedir. Dolayısıyla kullanıcı konforu yeterli düzeyde sağlanmadığı için ortaya çıkan olumsuz etkiler araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Alışveriş merkezleri, günlük hayatın önemli bir parçası haline gelen, hizmet anlamında en geniş yelpazeye sahip tüketim alanlarından. İnsan yaşantılarının, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeylerinin zamanla gelişimi, beraberinde insanların artan istek ve ihtiyaçları doğrultusunda tüketime yönelik bir toplumu da getirmektedir. Dolayısıyla alan çalışmasının gerçekleştirildiği AVM'de; kullanıcıların istek ve ihtiyaçlarını, beklentilerini karşılayacak gerekli ve yeterli düzeyde fiziki konfor kriterlerinin evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda sağlanıp sağlanmadığı irdelenerek saptamalar yapılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Detaylı literatür araştırmaları ve okumaları yapılarak yazılı ve görsel dokümanlara ulaşıldıktan sonra, İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan; rezidans ve ofis kulesi ile konut+ticari şeklinde karma proje konsepti gruplarından olan geniş programlı bir alışveriş merkezinde; yerinde yapılan fotoğraf çekimleri, gözlem (farklı gün ve saatlerde), empati yoluyla (engelli biri gibi

davranarak) uygulamalı deneyimleme üzerinden alışveriş merkezine dair fiziki konfor ölçütlerinin evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda incelenerek değerlendirilmiştir. Empati yoluyla uygulamalı deneyimleme; tekerlekli sandalye kullanıcı (tekerlekli sandalye ile), görme engeli olan kullanıcı (yardımcı eleman görme engelli bastonu ile) ve yürümekte zorluk çeken kullanıcı (destek olarak baston ile) olmak üzere, üç ayrı kullanıcı yerine geçilerek yapılmıştır. Çalışma içerisinde, alan çalışmasının gerçekleştirildiği alışveriş merkezinin ismi geçmeyip “A AVM” olarak bahsedilen AVM, örnek niteliği taşımaktadır.

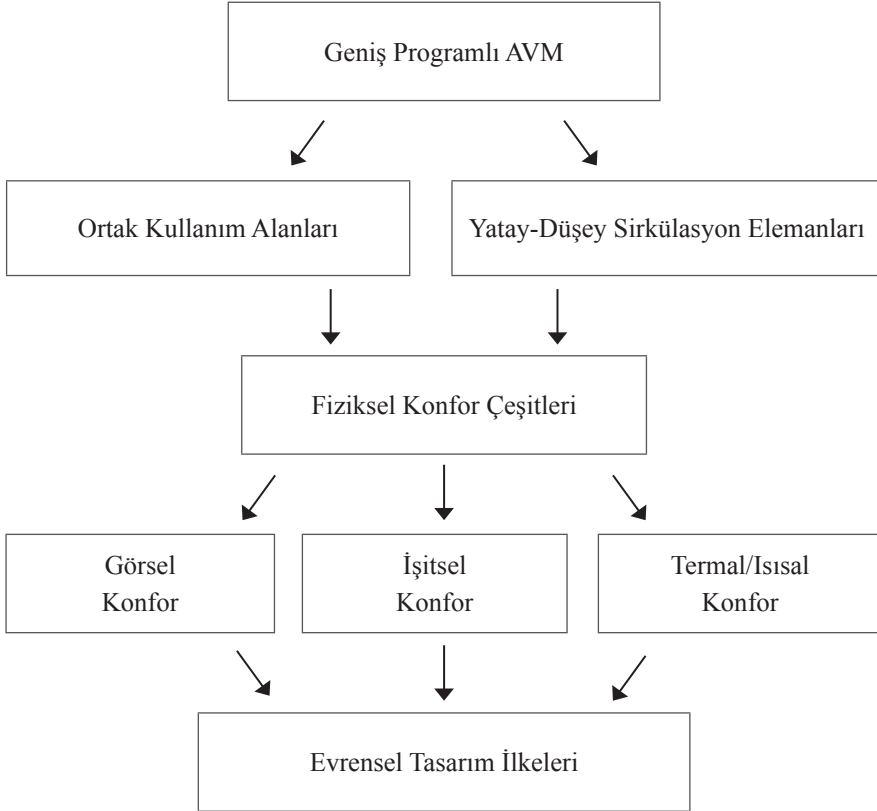
A AVM Hakkında

A AVM; İstanbul Anadolu yakasının Ataşehir ilçesinde iş yeri, ofis-plaza, konutların yer aldığı bir alanda kent içinde konumlanmıştır. Anadolu yakasının 10 farklı durağından ücretsiz müşteri servis hizmeti ile ulaşımın sağlandığı AVM’ye, toplu taşıma araçlarının yanı sıra; özel araç, taksi ve yaya yoluyla da ulaşım sağlanmaktadır.

Doğrusal ve eğrisel biçimde iki ayrı aks ile bu aksların etrafında sıralanmış alışveriş birimlerinden ve cephede kullanılan cam malzeme sayesinde iç-dış mekân bağlantısını sağlayıp meydan görevi de gören cam küreden oluşan AVM, karma plan tipine sahiptir. “Yaşam küresi” olarak adlandırılan dev cam kürenin dış cephedeki görünümü, yapının dışa dönük eğrisel formuna uyum sağlayacak biçimi ve zıt malzeme kullanımı ile vurgulayıcı özelliğe sahip olup kent içerisinde dikkat çekici bir özelliğe sahiptir. Aksların ve yatay-düşey sirkülasyon elemanlarının kesiştiği alanlarda yer alan ankor mağazalar, rahatlıkla algılanabilir ve ulaşılabilir bir konumdadır. AVM plan tipolojisi olarak da aşağıdaki diyagramlarda belirtilen *dallanma ve dumb-bell*¹ tipolojisini barındıran *melez* plan tipinden oluşmaktadır (Şekil 1-2).

1 Ahmet Verdil, “Mekân-Davranış İlişkisinin Dönüşümü: Alışveriş Merkezlerinin Mekânsal Dizi Yöntemiyle İncelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 38.

Tablo 1. Alan çalışmasında (geniş programlı AVM’de) fiziksel konfor çeşitlerinin evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda incelenmesi.

Tablo 2. Evrensel tasarım ilkeleri ve rehberleri⁴

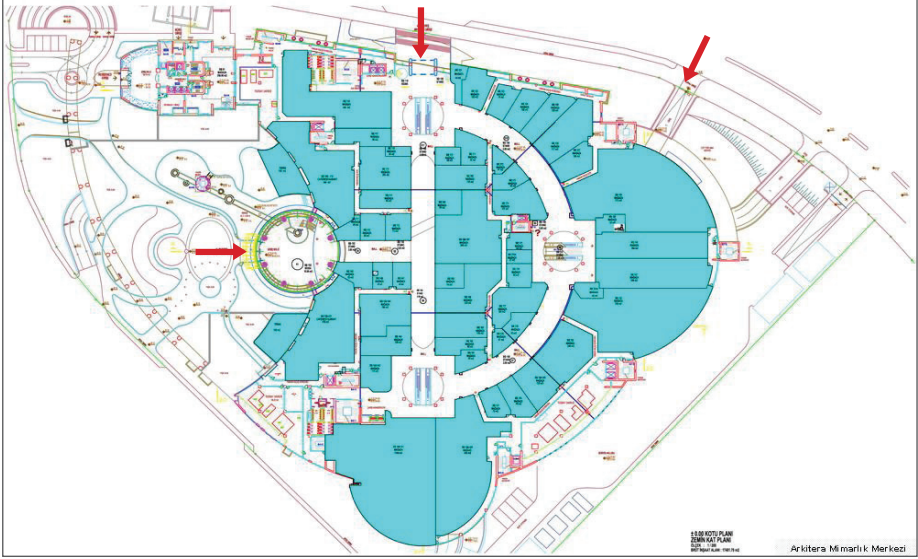
EVRENSEL TASARIM İLKE VE REHBERLERİ	
EVRENSEL TASARIM İLKELERİ	REHBERLERİ
1. EŞİT KULLANIM (EQUITABLE USE)	<p>a. Bütün kullanıcılar için kullanımın aynı olması; mümkün olduğunca özdeş, mümkün olmadığı zaman eşdeğer kullanım sağlanmalıdır.</p> <p>b. Herhangi bir kullanıcıyı ayırmaktan veya damgalamaktan kaçınılmalıdır.</p> <p>c. Mahremiyet, güvenlik ve emniyet için bütün kullanıcılara eşit şartlar sağlanmalıdır.</p> <p>d. Tüm kullanıcıların ilgisini çekecek tasarımlar yapılmalıdır.</p>
2. ESNEK KULLANIM (FLEXIBILITY USE)	<p>a. Kullanım yöntemlerinde seçme imkanı sağlanmalıdır.</p> <p>b. Sağ ya da sol elle erişim ve kullanıma olanak sağlanmalıdır.</p> <p>c. Kullanıcının doğru ve hassas kullanımı sağlanmalıdır.</p> <p>d. Kullanıcının hızına uyum sağlanmalıdır.</p>
3. BASİT VE SEZGİSEL KULLANIM (SIMPLE AND INTUITIVE USE)	<p>a. Gereksiz karmaşa ortadan kaldırılmalıdır.</p> <p>b. Tasarım, kullanıcı beklentileri ve sezgileriyle tutarlı olmalıdır.</p> <p>c. Geniş okuryazarlık ve dil becerileri dikkate alınmalıdır. (Tasarım, kullanıcıların okur-yazar durumu ve dil becerileri hangi seviyede olursa olsun her türlü kullanıcıya hitap etmelidir.) (Her türlü okuma-yazma ve dil becerileri olan veya olmayan tüm kullanıcılar hitap etmelidir).</p> <p>d. Bilgi önem derecesine göre düzenlenmelidir.</p> <p>e. Tasarım kullanımı sırasında ve sonrasında etkili uyarıcılar ve geri bildirimler sağlanmalıdır.</p>

4 The Center for Universal Design sitesinden derlenmiştir, https://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciplestext.htm (Erişim tarihi: 18.07.2017)

<p>4. ALGILANABİLİR BİLGİ (PERCEPTIBLE INFORMATION)</p>	<p>a. Gerekli bilgilerin sunumunda farklı anlatımlar (resimli, sözlü, dokunsal) kullanılmalıdır.</p> <p>b. Temel bilgiler ve çevresi arasında yeterli zıtlıklardan faydalanılarak gerekli bilgi ayırt edilebilir düzeyde farklılaştırılmalıdır.</p> <p>c. Temel bilginin okunabilirliği en üst düzeye çıkarılmalıdır.</p> <p>d. Kullanılan elemanlar tanımlanabilecek şekilde birbirinden ayrılmalıdır (yönerge veya talimatları vererek kolaylaştırılmalıdır).</p> <p>e. Duyusal sınırlamaları olan insanlar tarafından kullanılan çeşitli araç ve tekniklere uyum sağlamalıdır.</p>
<p>5. HATA TOLERANSI (TOLERANCE FOR ERROR)</p>	<p>a. Elemanlar tehlike ve hataları en aza indirgeyecek şekilde düzenlenmelidir: en çok kullanılan elemanlar en ulaşılabilir olmalı, tehlikeli elemanlar yok edilmeli, ayrılmalı veya korunmalıdır.</p> <p>b. Tehlike ve hatalara karşı uyarılar sağlanmalıdır.</p> <p>c. Hata yapmayı engelleyen emniyetli özellikler sağlanmalıdır.</p> <p>d. Tasarım, dikkat gerektiren durumlarda bilinçsiz davranıştan vazgeçirmelidir.</p>
<p>6. DÜŞÜK FİZİKSEL GÜÇ (LOW PHYSICAL EFFORT)</p>	<p>a. Kullanıcının doğal vücut pozisyonunun korunmasına imkan vermelidir.</p> <p>b. Kabul edilebilir güç sarfiyatı sağlanmalıdır.</p> <p>c. Tekrar eden eylemler en aza indirgenmelidir.</p> <p>d. Uzun süren fiziksel çaba kullanımını en aza indirmelidir.</p>
<p>7. YAKLAŞIM VE KULLANIM İÇİN YETERLİ ALAN (SIZE AND SPACE FOR APPROACH AND USE)</p>	<p>a. Oturan veya ayakta olan her kullanıcının önemli elemanları görebilmesi için net bir görüş hattı sağlanmalıdır.</p> <p>b. Oturan ya da ayakta olan her kullanıcının tasarımın tüm öğelerine rahatlıkla erişebilmesi sağlanmalıdır.</p> <p>c. Tasarım farklı el ve kavrama boyutlarına uyum sağlamalıdır.</p> <p>d. Yardımcı araçların kullanımı veya yardımcı kişiler için yeterli alan sağlanmalıdır.</p>

Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda A AVM Giriş-Çıkışları

AVM'nin ana giriş-çıkışları; biri cadde üzeri ve biri cam küre girişi olmak üzere iki ana giriş-çıkışı ile otopark giriş-çıkışlarından oluşmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. A AVM zemin kat planı ve ana giriş-çıkışları⁵

Cadde üzeri olan ana girişe merdiven ve rampa ile yani iki farklı şekilde ulaşım sağlanmaktadır. Dolayısıyla kullanıcılar kendilerine uygun olan geçişi tercih ederek AVM'ye giriş yapabilmektedirler (tekerlekli sandalye kullanıcılarının, bebek arabası kullanan ebeveynlerin rampayı tercih etmesi gibi). AVM'nin cadde üzerindeki giriş-çıkış kapısı döner kapı sisteminden oluşmaktadır ve döner kapının yan tarafında otomatik açılıp kapanan alternatif ikinci giriş kapısı da bulunmaktadır. Evrensel tasarımın ilk ilkesinin (eşit kullanım) ilk rehberinde belirtildiği gibi; "Bütün kullanıcılar için kullanımın aynı olması; mümkün olduğunca özdeş, mümkün olmadığı zaman eşdeğer kullanım sağlamalıdır". AVM'nin alternatif girişinin olması bu rehberde uymaktadır. Ayrıca AVM'nin bu giriş-çıkışı evrensel tasarımın ikinci ilkesinin (esnek kullanım) ilk rehberine de; "Kullanım yöntemlerinde seçme imkânı sağlanmalıdır" uymaktadır.

Tekerlekli sandalye kullanıcısı olarak AVM girişine alternatif geçiş olan rampa ile ulaşılmıştır ve AVM'ye giriş, giriş kapısının (2 katlı döner kapı) sağ üst tarafında yer alan engelli yardım butonuna basılarak sağlanmıştır. Bu sistemde

5 <http://v3.arkitera.com/p252-palladium-avm.html?year=&aID=1910> (Erişim tarihi: 12.05.2018)

butona basıldığı zaman döner kapının hızı oldukça azaldığı için, AVM'ye rahat erişim sağlanmıştır. Bu durum, evrensel tasarımın ikinci ilkesinin (esnek kullanım) son rehberine; "Kullanıcının hızına uyum sağlamalıdır" uymaktadır. Aynı zamanda AVM girişinde kullanılan kaymayı önleyen sabitlenmiş halı zemin döşemesiyle, evrensel tasarımın beşinci ilkesinin (hata toleransı) üçüncü rehberine; "Hata yapmayı engelleyen emniyetli özellikler sağlanmalıdır" uymaktadır.

A AVM Giriş-Çıkışlarında Merdiven Deneyimi

Görme engelli ve yardımcı eleman (baston-yürümekte zorluk çeken) kullanan kullanıcı olarak gerçekleştirilen uygulamalı deneyimlemede, merdiven de deneyimlenmiştir fakat basamak sayısı fazla olduğundan zorlanılmıştır. Bu durum kullanıcıları görsel konfor bakımından olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla AVM'nin bu girişinin evrensel tasarımın altıncı ilkesinin (düşük fiziksel güç) ikinci rehberine; "Kabul edilebilir güç sarfıyatı sağlanmalıdır" uymadığı görülmektedir. Bu nedenle AVM girişine basamaksız ve daha konforlu bir şekilde ulaşmak amacıyla rampa tercih edilmiştir.

Merdiven ve rampanın zemin malzemesi sert, az pürüzlü ve kaymayan malzemeden oluşmaktadır. Rampanın her iki tarafında, merdivenin ise genişliği fazla olduğu için merdivenin üç tarafında (sağ-sol ve arada olmak üzere) kolay kavranabilir daire kesitli küpeştelere-tutunma barları bulunmaktadır. Tutunma barlarında merdiven başlangıç ve bitimini belirten farklı malzeme kullanımı görülmüştür. Rampa çeşidi düz ve merdiven de sahanlıklı olup rampanın başlangıç ve bitiminde; merdivenin ise başlangıç, sahanlık ve bitiminde görme engelliler için uyarıcı hissedilebilir yüzey uygulaması bulunmaktadır. Bu hissedilebilir yüzey uygulaması yardımıyla AVM girişine ulaşılmıştır. AVM giriş-çıkışları, alınan bu tedbirlerden dolayı evrensel tasarımın beşinci ilkesinin (hata toleransı) ikinci rehberine; "Tehlike ve hatalara karşı uyarılar sağlanmalıdır" uymaktadır.

AVM'nin diğer girişi olan cam küre girişi, tüm kullanıcı grupları için engelsiz (basamaksız) erişim sağlamakla beraber, otomatik açılıp-kapanan giriş-çıkış kapısından oluşmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir kullanıcı ayrımı yapılmadan herkes aynı girişten eşit şartlar altında eşit kullanımla konforlu giriş sağlamaktadır. AVM'nin cam küre girişi, evrensel tasarımın ilk ilkesinin (eşit kullanım) ikinci rehberine; "Herhangi bir kullanıcıyı ayırmaktan veya damgalamaktan kaçınılmalıdır" uymaktadır. Algılanabilir ve ilgi çekici bir tasarıma sahip olan cam küre girişi, bu özelliğiyle yine eşit kullanım ilkesinin son rehberine; "Tüm kullanıcıların ilgisini çekecek tasarımlar yapılmalıdır" uymaktadır. Ayrıca görme engelli kullanıcıları cam küre girişine yönlendiren paslanmaz çelik malzemeden oluşan hissedilebilir yüzey uygulaması ve girişte kaymayı önleyen sabitlenmiş

halı zemin döşemesi bulunmaktadır. Cam küre girişi bu özellikleriyle evrensel tasarımın altıncı ilkesinin (düşük fiziksel güç) ikinci rehberine; “Kabul edilebilir güç sarfiyatı sağlanmalıdır” uyarıken, cadde girişindeki diğer girişi basamak sayısının fazla olmasından dolayı bu rehberine uymamaktadır. Aynı zamanda cam küre girişi evrensel tasarımın üçüncü ilkesinin (basit ve sezgisel kullanım) ilk; “Gereksiz karmaşa ortadan kaldırılmalıdır” rehberini destekleyen net ve engelsiz bir tasarıma sahiptir.

AVM; giriş-çıkışlarında, kapı önlerinde, rampalarda; tekerlekli sandalye, bebek arabası, yardımcı araç ve kişi kullananlar için yeterli manevra ve geçiş alanlarıyla, evrensel tasarımın yedinci ilkesinin (yaklaşım ve kullanım için yeterli alan) son rehberine; “Yardımcı araçların kullanımı veya yardımcı kişiler için yeterli alan sağlanmalıdır” uymaktadır. Bu bölümde yapılan açıklamalar, değerlendirmeler, görsellerle desteklemelerin ışığında ve evrensel tasarımın ilke ve rehberleri doğrultusunda bakıldığı zaman; AVM giriş-çıkışlarının genel olarak (kullanım, boyut, tasarım, aydınlatma vs.) fiziksel konfor çeşitlerinden görsel konforla alakalı olduğunu söylemek mümkündür.

Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda A AVM Dolaşım Alanları

AVM'nin zemin (giriş) katında doğrusal ve eğrisel biçimde olmak üzere iki ayrı alışveriş aksı oluşturulmuştur. Kullanılan yoğun peyzaj öğeleri ve kent mobilyaları ile sokak atmosferi yakalanmıştır. Bu alanlarda kullanılan kent mobilyaları, tekerlekli sandalye geçişine olanak tanımaktadır. Bu sokakların üst örtüsünü oluşturan cam tavanlardan iç mekâna doğal aydınlatma kullanımı başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla sokak konseptinde oluşturulan aydınlık, ferah, hareketli ve canlı alışveriş alanlarıyla; AVM kullanıcılarının eylemlerini huzurlu, keyifli bir ortamda rahat bir şekilde gerçekleştirmelerine olanak sağlamaktadır. Dolaşım alanlarının bu olumlu iç mekân atmosferi, kullanıcılara görsel konfor bakımından pozitif etki etmektedir.

AVM, alışılmış tek hizadaki katların görünümünden farklı olarak, sahip olduğu basamak görünümündeki dolaşım alanlarıyla (koridorları) etkileyici ve işlevsel bir özelliğe sahip olup kullanıcılarının fiziksel konfor çeşitlerinden görsel konforunu olumlu bir şekilde sağladığı görülmektedir. Yine AVM'deki dolaşım alanlarının ortalama iç ortam sıcaklığı, hava kalitesi termal/ısısal konfor ile sağlanmıştır. Ortamdaki gürültü-ses etkisi; tavan, duvar, zemin ve kolonlarda kullanılan sesi yalıtan malzemelerle aza indirgenerek kullanıcıların işitsel konforunun sağlandığı görülmektedir. AVM'nin üst galeri katlarından eğrisel formda olan sokağa baktığımız zaman ise karmaşaya yol açmayan, sokağın eğriselliğini koruyacak şekilde her katın dolaşım alanı olan koridorlar aynı genişlikte tutularak eğ-

risel formda olan cephe formuyla desteklenerek sokak ölçeği dengesi korunmuştur. Bu sayede mağazalar kullanıcılar tarafından kesintiye uğramadan rahatlıkla algılanabilmektedir. Bu durumda dolaşım alanları kullanıcılarının az yorulması ile etkin kullanım sağlayarak, evrensel tasarımın altıncı ilkesinin (düşük fiziksel güç) son rehberine; “Uzun süren fiziksel çaba kullanımını en aza indirmelidir” uymaktadır. A AVM’nin mekân bileşenleri, mekân elemanları tasarımında kullanılan biçim-renk-doku-malzeme ve aydınlatmanın etkisiyle işlevsel, olumlu, çekici iç mekân atmosferinin oluşturulduğu görülmektedir. Dolayısıyla kullanıcılarda estetik görünüm aracılığıyla görsel algılama oluşturulmakla beraber kullanıcı ve mekân arasında etkileşim de sağlanabilmektedir.

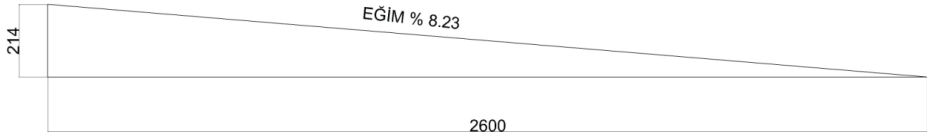
AVM’nin dolaşım alanlarında görme engeli olan kullanıcılara yönelik hissedilebilir yüzey uygulaması bulunmadığı için, görme engelli olarak uygulamalı deneyimleme gerçekleştirildiğinde bağımsız olarak zorluk yaşanmış olup yönlendirilme konusunda başkasından yardım alınmıştır. Dolaşım alanlarında tekerlekli sandalye kullanıcısı ve yardımcı eleman (baston) kullanan kullanıcı olarak uygulamalı deneyimleme gerçekleştirildiğinde tekerlekli sandalye kullanıcısı olarak ankesörlü telefona erişimde kısmen zorluk yaşanmış olup diğer ortak dolaşım ve kullanım alanlarında herhangi olumsuz bir durum yaşanmadan bu alanlara rahat ulaşarak erişim sağlanmıştır. Dolaşım alanları; uygun yükseklikteki korkuluklara, kolay kavranabilir küpeştelere-tutunma barlarına ve kaymayan zemin döşemelerine sahiptir. Dolaşım alanları; darbelere, herhangi bir tehlikeye karşı korunaklı olması ile evrensel tasarımın beşinci (hata toleransı) ilkesine uyarken; korkuluk tarafındaki yürüme doğrultusunda bulunan peyzaj öğeleri (saksı gibi) tam görme engelliler için engel teşkil ettiğinden dolayı bu yürüme alanı evrensel tasarımın beşinci (hata toleransı) ilkesine uymamaktadır.

Görme engelli kullanıcılar için uyarıcı kılavuz izlerle belirtilen ve yönlendirici görsel işaretlemelerle de ulaşılabilen acil çıkış kapıları, erişilebilir bir alanda yer almaktadır. İlk yardım çağrı butonu ile acil çıkış kapıları, evrensel tasarımın dördüncü ilkesinin (algılanabilir bilgi) birinci; “Gerekli bilgilerin sunumunda farklı anlatımlar (resimli, sözlü, dokunsal) kullanılmalıdır” ve ikinci rehberine; “Temel bilgiler ve çevresi arasında yeterli zıtlıklardan faydalanılarak gerekli bilgi ayırt edilebilir düzeyde farklılaştırılmalıdır” uymaktadır.

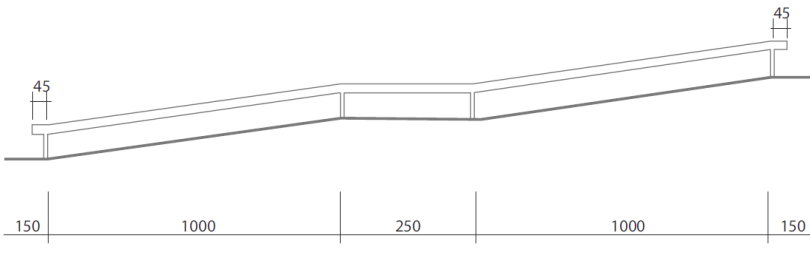
A AVM Giriş-Çıkışları ve Dolaşım Alanlarının Evrensel Tasarıma Uygunluğu Bulgular

A AVM Giriş-Çıkışlarına Ait Bulgular

TS 12576 Şehir içi Yollar-Özürü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yapısal Önlemler ve İşaretlemelemlerin Tasarım Kurallarına göre; "...Rampa uzunlukları 10 m.ye kadar olan rampaların en fazla eğimi % 8 olmalıdır. 10 m.den daha uzun rampalarda en fazla eğim % 6 olmalıdır ve 10 m.den uzun rampalarda veya bir rampadan ikinci bir rampaya geçiş varsa en az 2,5 m.lik düz dinlenme alanları yapılmalıdır"⁶. A AVM'nin giriş rampasının genişliği uygun boyutlarda (3 m) olup uzunluğu 10 m.nin üzerindedir (26 m.). Bu durumda rampanın eğimi % 8.23 olmaktadır (Şekil 5). Dolayısıyla bu AVM'nin rampasının uzunluğu 10 m.den fazla olduğu için rampa eğiminin daha az olması ve rampada dinlenme amaçlı sahanlıkların bulunması gerekirdi. BM standartlarına göre olması gereken rampa eğim aralıkları da aşağıda yer almaktadır (Şekil 4-6).

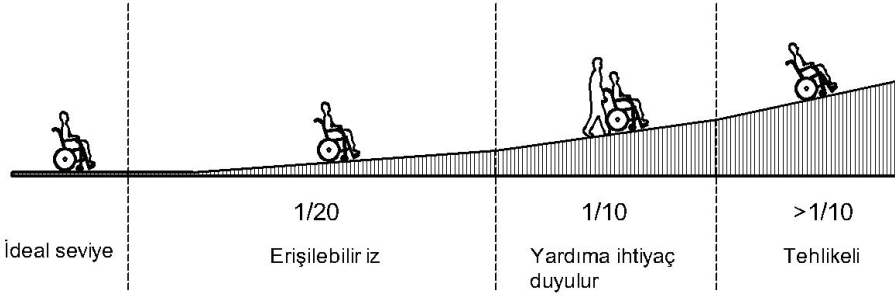
Şekil 4. AVM'nin rampa kesiti. Ölçüler cm'dir.

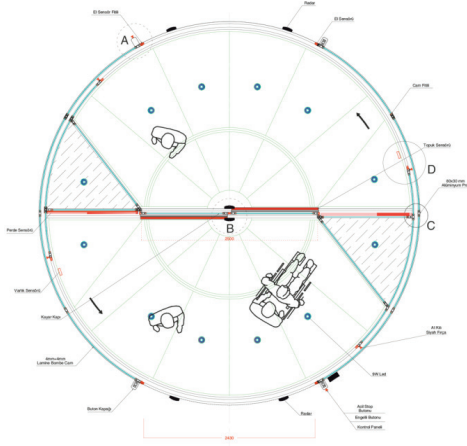
Şekil 5. Rampa eğim ve dinlenme alanı. Ölçüler cm'dir.⁷

6 TS 12576, Şehir içi Yollar-Özürü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yapısal Önlemler ve İşaretlemelemlerin Tasarım Kuralları

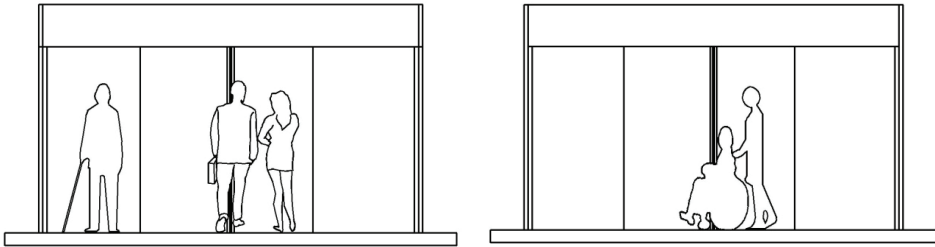
7 TS12576, a.g.e.

Şekil 6. Rampalarda güvenli eğim aralıkları⁸ (BM, 2004)

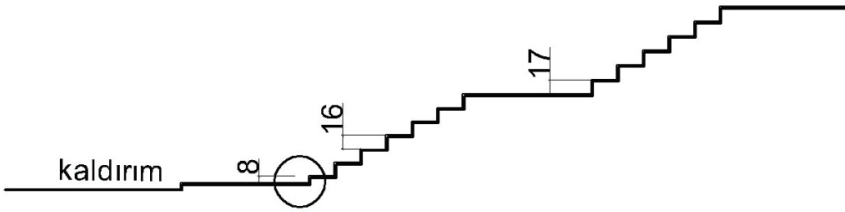
Şekil 7. Kanatlı döner kapı sistemi, örnek teknik çizimi⁹

Şekil 8. Standart geçişleri sağlayan döner kapı açıklıkları

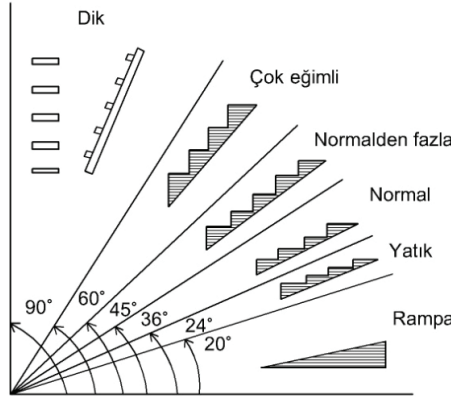
- 8 BM, *Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment*, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development, 2004.
- 9 <http://edora.com.tr/ed600-multi-doner-kapi/ed600-multi-doner-kapi-teknik-cizimler/> (Erişim tarihi: 25.05.2018)

AVM'nin cadde üzeri girişindeki merdivenin ilk basamağının rıht yüksekliği diğer basamakların rıht yüksekliğinden farklı olup, oldukça düşük olduğu görülmüştür (Şekil 9).

Şekil 9. A AVM cadde giriş merdiveni. Ölçüler cm'dir.

Eğimlerine göre merdiven çeşitleri, bunlara karşılık gelen eğim açıları, kullanım alanları ile ilgili grafik aşağıda gösterilmiştir (Şekil 10). AVM giriş merdiveninin eğimi hesaplandığında, cadde girişindeki merdivenin, normal eğimli merdivenler kategorisine denk geldiği görülmüştür.

Şekil 10. Eğimlerine göre merdiven çeşitleri¹⁰

Cam malzemeden oluşan giriş-çıkış kapılarında gerekli yerlerde ayırt edici ve uyarıcı nitelikte bant şeritler ve görsel işaretlendirmelerle bilgilendirmeler bulunmaktadır. Böylece fiziksel konfor çeşitlerinden görsel konforla ilgili olan ve malzemesi cam olan giriş-çıkış kapılarının, evrensel tasarımın dördüncü ilkesinin (algılanabilir bilgi) ikinci; "Temel bilgiler ve çevresi arasında yeterli zıtlıklardan faydalanılarak gerekli bilgi ayırt edilebilir düzeyde farklılaştırılmalıdır" rehberi-

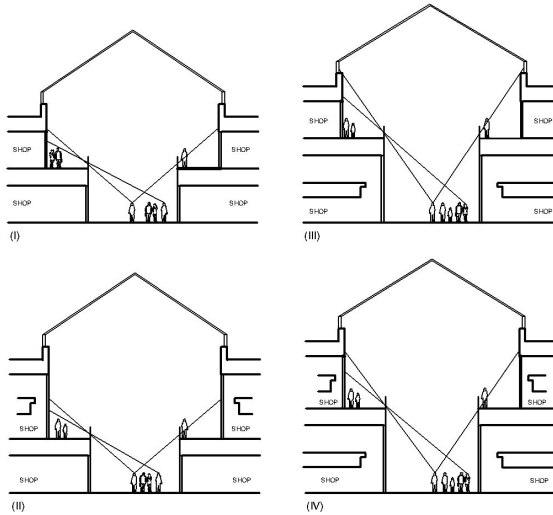
10 Cahit Gürer, "Merdiven ve Dengelendirilmeleri", Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Yapı Eğitimi Bölümü, Yapı Teknolojileri-II Ders Notları, 2008, s. 4.

Tablo 3. A AVM giriş-çıkışlarının evrensel tasarıma uygunluk kontrol listesi tablosu

AVM GİRİŞ-ÇIKIŞLARI	Evrensel Tasarım İlkeleri	Uygun	Kısmen Uygun	Uygun Değil	
	1. Eşit kullanım Herkes için engelsiz (basamaksız) erişim ya da alternatif giriş-çıkış kapıları, tüm kullanıcıların aynı giriş-çıkışı kullanmaları, ulaşılabilir olması, güvenli olması, görme engelliler için kılavuz izleri (hissedilebilir yüzeyler), toplu taşıma araçlarına yakınlığı (konumu)			■	
	2. Esnek kullanım Her türlü kullanıcıya uygun tasarım, girişlerin görünür olması, otomatik açılıp kapanan giriş-çıkış kapıları (yoksa alternatif girişlerin olması), standartlara uygun yeterli açıklığa sahip giriş-çıkış kapıları, dış hava koşullarından koruması, girişlerde yardım butonu	■			
	3. Basit ve sezgisel kullanım Kent içerisinde net bir şekilde algılanabilir-anlaşılabilir ve kullanışlı olması, vurgulayıcı aydınlatma kullanımı	■			
	4. Algılanabilir bilgi Resimli-yazılı, sözlü, dokunsal anlatım biçimleri ile yönlendirme-bilgilendirme tabelaları, doğru aydınlatma kullanımı, uluslararası erişilebilirlik sembolleri kullanımı	■			
	5. Hata toleransı Vurgulu net tasarıma sahip olması, olası tehlikelere karşı güvenli-emniyetli olması, kılavuz izleri, dayanıklı-kaymayan zemin malzemesi, halı kullanılmıyorsa yere sabitlenmiş olması (uygun boyutlarda olması), yansıma yapmayan, dikkat dağıtmayan malzeme kullanımı, kapı eşikleri, merdiven ve rampalarda küpeşte kullanımları			■	
	6. Düşük fiziksel güç Kullanıcıları yormayan etkin tasarıma sahip olması, otomatik açılır kapanır giriş-çıkış kapıları ve rampalar			■	
	7. Yaklaşım ve kullanım için yeterli alan Giriş-çıkışlarda kapı önlerinde ve rampalarda yeterli manevra ve geçiş alanının olması (tekerlekli sandalye-bebek arabası, standartlara uygun rampa boyutları, yardımcı araç ve kişi kullananlar için), net görüşe sahip olması, rahat erişimi sağlaması	■			

A AVM Dolaşım Alanlarına Ait Bulgular

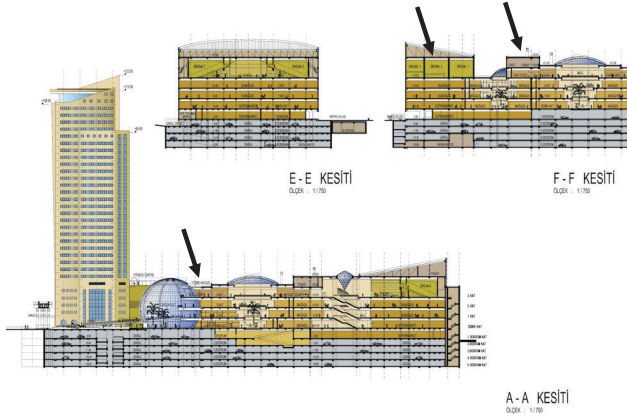
AVM'nin üst galeri katlarından doğrusal formda olan sokağa bakıldığında Peter Coleman'ın (2006) çizim diyagramlarında¹³ belirttiği gibi; her katın doğrusal akstaki dolaşım alanlarının (koridorlarının) yukarıdan aşağıya basamak görünümü oluşturan dolaşım alanlarına (koridorlara) sahip olduğunu görmek mümkündür. Bu görünüm, kullanıcıların üst katlardan dolaşım sağlarken aynı zamanda alt kattaki mağazaları rahatlıkla görebilmesi yani; yatay ve düşey sirkülasyon alanların okunabilirliği, kolay algılaması ile ışığı en alt kata kadar aktararak mekanda ferahlık ve bütünlük oluşturmaktadır (Şekil 12-13). Bu durumda kullanıcılarda net algı oluşturan dolaşım alanları, evrensel tasarımın üçüncü ilkesinin (basit ve sezgisel kullanım) ilk rehberine; "Gereksiz karmaşa ortadan kaldırılmalıdır" uymaktadır.

Şekil 12. AVM'lerde katlar arası görüş mesafesi¹⁴

13 Peter Coleman, *Shopping Environments: Evolution, Planning And Design*, Oxford, Architectural Press, 2006.

14 Peter Coleman, *a.g.e.*

Şekil 13. Coleman'ın çizim diyagramlarını destekleyen A AVM kesitleri¹⁵

Standartların üzerinde geniş koridorlar (en az 3 m.) ve ferah dolaşım alanlarına sahip olması, kullanıcıların esnek davranmalarına olanak sağlamaktadır. Bu durum özellikle sirkülasyonun yoğun olduğu saatlerde kullanıcıların rahat hareket etmesine yardımcı olmaktadır. Yeterli genişliğe sahip olan dolaşım alanları, sağladığı rahat erişim ve yaklaşım ile evrensel tasarımın son ilkesinin (yaklaşım ve kullanım için yeterli alan) son rehberine; “Yardımcı araçların kullanımı veya yardımcı kişiler için yeterli alan sağlanmalıdır” uyduğu görülmektedir. Tekerelekli sandalye kullanıcısı olarak ankesörlü telefona erişimde, ulaşılabilir standart yüksekliğin (önden yaklaşımda en az 38, en fazla 122 cm) üzerinde olduğu için kısmen zorluk yaşanmıştır.

Alışveriş merkezleri hakkında yönetmeliğin 8. maddesinin beşinci fıkrasına göre; “Alışveriş merkezlerindeki ortak kullanım alanlarının ve dört yüz metrekareden büyük perakende işletmelerin görünür kısımlarına acil tıbbi müdahale ünitesiyle iletişimi sağlamak amacıyla yeterli sayıda acil tıbbi durum butonu yerleştirilir”¹⁶ Bu AVM’de dolaşım alanlarında ihtiyaç dahilinde kullanılacak görme engelli kullanıcılar için kabartmalı ve aynı zamanda görsel zıtlıklar (farklı renk-malzeme) kullanılarak ifade edilen ilk yardım çağrı butonları bulunmaktadır.

A AVM dolaşım alanlarına ait oluşturulan aşağıdaki kontrol listesi tablosu; alan çalışmasında yapılan tüm çalışmalar, inceleme, gözlem, fotoğraf çekimle-

15 <http://v2.arkiv.com.tr/p9409-palladium-alisveris-merkezi-ve-residence.html> (Erişim tarihi: 12.05.2018)

16 Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, *Alışveriş Merkezleri Hakkında Yönetmelik*, Sayı: 29636, Madde 8 – (5), 2016.

ri, analizler doğrultusunda ve AVM’de empati yoluyla gerçekleştirilen uygulamalı deneyimler sonrasında doldurularak A AVM dolaşım alanlarının evrensel tasarım ilkelerine göre evrensel tasarıma uygunluğu belirlenmeye çalışılmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. A AVM dolaşım alanlarının evrensel tasarıma uygunluk kontrol listesi tablosu

DOLAŞIM ALANLARI	Evrensel Tasarım İlkeleri	Uygun	Kısmen Uygun	Uygun Değil	
	1. Eşit kullanım Tüm kullanıcılara aynı anlamı ifade eden tasarım, AVM içerisinde rahat ulaşımı sağlaması			■	
	2. Esnek kullanım Kullanıcıların istek-ihtiyaçlarını karşılayacak dolaşım alanlarına sahip olması, uzun koridorlarda dinlenme alanlarının oluşturulması	■			
	3. Basit ve sezgisel kullanım Rahatlıkla kullanılabilen, karmaşaya yol açmayan tanımlanmış dolaşım alanlarına sahip olması	■			
	4. Algılanabilir bilgi Resimli, yazılı, sözlü, dokunsal gibi farklı anlatım biçimleri, okunaklı-ayrıt edilebilir (yönlendirilme), doğru aydınlatma kullanımı	■			
	5. Hata toleransı Kullanıcılarını güvenli, bağımsız bir şekilde yönlendiren dolaşım alanlarına sahip olması, görme engelliler için kılavuz izleri, kaymayan zemin malzemesi			■	
	6. Düşük fiziksel güç Kullanıcıları yormayan etkin tasarıma sahip olması	■			
	7. Yaklaşım ve kullanım için yeterli alan Dolaşım alanlarının standartlara uygun genişlikte olması, manevra ve geçiş alanlarının olması (tekerlekli sandalye-bebek arabası, yardımcı araç ve kişi kullananlar için)	■			

Alışveriş Merkezlerinde Evrensel Tasarım ve Fiziksel Konfor İlişkisi Tartışma

“Evrensel tasarımda ürün, donatı, mekân veya çevre ne kadar çok insan tarafından verimli bir şekilde kullanılırsa, mekân kalitesi başarı oranı o derece yüksek olacaktır. Çünkü evrensel tasarımın temelinde herkes tarafından kullanılabilirlik yatar”¹⁷. Aynı zamanda, kullanıcıların eylemlerini rahatlıkla gerçekleştirebilmeleri; kaliteli, verimli mekânlara bu da ortamın konfor koşullarına bağlıdır. AVM'lere bakıldığı zaman, bir AVM kullanıcılarının hem alışveriş hem de sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılayabildiği düzeyde ve bütün konfor koşullarını sağlayarak kullanıcılarını AVM'de tutabildiği ölçüde başarılı olabileceği söylenebilir. Bu anlamda kullanıcıların rahatlığı ve konforu arttıkça buna bağlı olarak kullanıcı artışı ile memnuniyeti de artacaktır.

“Evrensel tasarım ilkeleri, çevrenin eşit şekilde kullanımına olanak sağlama, kullanıcıların kişisel tercih ve yeteneklere göre esneklik, basitlik, kavranabilirlik, algılanabilirlik, tehlikelerin minimize edilmesi, rahat ve kolay kullanım olarak kentsel çevrelerden ürünlere kadar tüm yaşam çevre ve kullanım öğelerinde erişilebilirliği ve kullanılabilirliği sağlamaktadır”¹⁸. Yaşam alanları olarak değerlendirilen AVM'lerde de kullanıcı konforu için bu ilkelerin sağlanması gerekmektedir. Çünkü bu ilkeler; “Mevcut tasarımları değerlendirmek, tasarım sürecini yönlendirmek ve hem tasarımcıları hem de tüketicileri daha kullanışlı ürünlerin ve ortamların özellikleri konusunda eğitmek için uygulanabilir”¹⁹. Aynı zamanda; evrensel tasarımın erişilebilirlik dışında mimari-iç mimari, peyzaj, kentsel, endüstriyel, grafik, moda ve dijital tasarım gibi farklı disiplinlerle de ilişkili olması yaşamın her alanına etki ettiğinin göstergesidir.

Şehir planlamacısı Kevin Lynch (2016), “Kent İmgesi” adlı kitabında “Kentlerin insanları birbirine; her türlü etkinlik, ürün, mekân, bilgi ve çevreye ulaştırması gerektiğini”²⁰ belirtmektedir. AVM'lerin tercih edilmesindeki en önemli etkenlerden biri de ulaşılabilir olmasıdır. Dolayısıyla kamusal alanlardan olan AVM'lerin de hem fiziksel özellikleriyle hem de konum itibarıyla her türlü kulla-

17 Selwyn Goldsmith, *Designing for the Disabled: The New Paradigm*, Oxford, Architectural Press, 1997.

18 Müberra Kavak, “Evrensel Tasarım Yaklaşımı Bağlamında Kamusal Mekânlar: Harbiye Kongre Vadisi Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 83.

19 https://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciplestext.htm (Erişim tarihi: 18.07.2017).

20 Kevin Lynch, *Kent İmgesi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

nıcı profiline ulaşması gerekmektedir. Aynı zamanda AVM'lerin kendi içerisinde de ulaşılabilirliğinin (yatay-düşey sirkülasyon elemanlarına, dolaşım-ortak kullanım alanlarına) sağlanması gerekmektedir.

“Mekânın tavanının açık renkli ve pürüzsüz camlama sistemi kenarlarından ortalara doğru eğimli bir yüzey oluşturarak alçalması ve ışık rafları (lightshelf), üzerlerine yansiyarak gelen gün ışığını tekrar yansıtarak derin mekânın ortalarına kadar iletilmesini olanaklı kılmaktadır”²¹. Dolayısıyla AVM'lerde gün ışığının iç mekânda hissedilmesi, hem mekân hem de kullanıcıları bakımından, A AVM'de olduğu gibi olumlu bir durumdur.

“Yapılarda akustik yönden yeterli işitsel konfor koşullarının sağlanması için, hacim akustiği ve gürültü denetimi konuları üzerinde durulması gerekmektedir. Hacim akustiği, hacim içindeki sessel olayları kapsamaktadır”²². Buradan hareketle; AVM'lerde de hacim akustiği duvarlarda, bölücü alanlarda kullanılan ses emici, yutucu akustik panellerle sağlanmaktadır. Önemli olan, yapım aşamasında gerekli alanlarda ve doğru tekniklerle bu panellerin uygulanarak olası gürültü ve ses etkisinin minimum seviyeye indirilebilmesidir.

“Görsel konforda amaç; bir mekânda gerekli görme koşullarının oluşturulmasının yanı sıra, sağlanan koşulların, kullanıcıyı yormadan ve verimliliği etkilemeden uzun süre aynı performansta sürdürmesini de sağlamaktır”²³. Görsel konfor, görsel algılamanın tam anlamıyla bütün bir şekilde sağlanması ve kullanıcıları rahatsız edecek herhangi bir hoşnutsuzluğun olmaması durumudur. Görsel algılama; kullanıcı-çevre, kullanıcı-mekân ilişkisinde büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla AVM mekânlarından verim alınması, iç mekânların net bir biçimde algılanmasına, sağlıklı bir şekilde analiz edilmesine bağlıdır. Çünkü iç mekânlar yalnızca mekânın fiziksel, hacimsel özelliklerine bağlı değildir; kullanıcıların içerisinde farklı yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirdikleri mekânsal bileşenlerden oluşan işlevsel ve tasarımsal bir bütündür.

21 Özgür Göçer, “Atrium Tipi Binalarda Enerji Tüketiminin Azaltılması ve Kullanıcı Konforunun Sağlanması İçin Uygun Camlama ve Denetim Sistemi Modeli”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.50.

22 Müjgan Şerefhanoglu Sözen, “Yapı Kabuğunda Isı ve Ses Yönünden Denetim-Konfor İlişkisi”, *Makine Mühendisleri Odası Tesisat Mühendisliği Dergisi*, 61(2), 2001, s. 34.

23 Hande Gül Kanca, “Alışveriş Merkezlerindeki Yapay Aydınlatmanın Niceliksel ve Niteliksel Özelliklerinin Değerlendirilmesi: Trabzon Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2013, s. 25.

Sonuç

İnsanlar yaşamlarını konforlu alanlarda sürdürmek isterler. Yaşanabilir kaliteli mekânlar ise her kesime hitap eden, ulaşılabilir, erişilebilir, kolay kullanım imkânı sunan alanlardır. Yaşam merkezleri olarak adlandırılan AVM'ler, her türlü sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik düzeyde ve farklı sosyal statülerde olan kullanıcılara hitap etmektedir. Kullanıcılar AVM'lerin girişinden itibaren geniş atriyumlar, yeşil alanlar, dinlenme alanları, mağaza vitrinleri gibi çekim alanlarından etkilenirler. A AVM'nin verdiği hizmetler doğrultusunda değerlendirme yapmak gerekirse; genel olarak, tüm kullanıcı gruplarının yani herkesin dikkate alındığı, kullanıcılara kullanım ve ulaşım kolaylığı sağlayan kapsayıcı bir hizmet politikasına sahip olduğu söylenebilir. Rahat algılanabilen, okunaklı plan tipine sahip olan AVM'de, ankor mağazalar ve yatay-düşey sirkülasyon elemanları ulaşılabilir alanlarda konumlandırılmıştır. AVM'nin farklı anlatım biçimlerine sahip yön bulmayı kolaylaştıran yönlendirme, bilgilendirme tabelalarının ile evrensel tasarımın dördüncü ilkesine (algılanabilir bilgi) uyduğu görülmektedir.

Evrensel tasarımın hata toleransı ilkesine verilebilecek en iyi örnek, görme engeli olan kullanıcılara yönelik, zeminlere uygulanan yönlendirici kılavuz çizgiler ve uyarıcı olan kabartmalı hissedilebilir yüzeylerdir. Yapılan uygulamalı deneyimleme sonucunda, AVM'nin cadde üzerindeki giriş kapısından güvenliğe kadar olan alanda görme engelliler için hissedilebilir yüzeylerin bulunmadığı, bu hissedilebilir yüzeylerin güvenlikten sonra başlayıp danışmaya kadar olduğu görülmüştür. Aynı zamanda dolaşım alanlarında da (koridorlarda) hissedilebilir yüzey uygulaması bulunmamaktadır. Dolayısıyla AVM'nin bu kullanım alanlarında hissedilebilir yüzey uygulamasının eksik yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu durumda, AVM giriş-çıkışlarının ve koridorlarının kısmi görme engelli kullanıcılar için yeterli olduğu fakat tam görme engelli kullanıcıların girişten sonra bağımsız bir şekilde hareket edemediği, dolayısıyla yardıma ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Aynı zamanda bu eksik uygulamaların, evrensel tasarımın eşit kullanım ve esnek kullanım ilkesine uymadığı yani evrenselliği sağlamadığı söylenebilir. AVM'nin iç kısmından cam küreye baktığında, üst düzeydeki uygun gün ışığı kullanımı ile işlevsel, yüksekliği ve tasarımı ile etkileyici ve formu ile de estetik bir görünüm sergilediği görülmektedir. Bu sayede AVM'de kullanıcılarını rahatsız etmeyen, doğayla bağlantılı iç mekân atmosferi oluşturulduğu görülmektedir. Böylece mimari tasarımda ve algıda bütünlük, devamlılık sağlanarak etkinlik kazandırılmış olur.

AVM'nin farklı alternatif girişlere sahip olması, kullanıcılarına seçme hakkı tanıdığı için evrensel tasarımın ikinci ilkesine (esnek kullanım) uymaktadır. AVM'nin alternatif giriş-çıkışlara sahip olması, aynı zamanda kapsayıcı özelliği ile evrensel tasarımın ilk ilkesine de (eşit kullanım) uymaktadır. AVM'nin otoma-

tik açılıp kapanan giriş-çıkış kapıları ile kullanıcıları yormadan kolaylık sağladığı için evrensel tasarımın altıncı ilkesine (düşük fiziksel güç) uyduğu görülmektedir. Giriş-çıkış kapılarında yer alan bant şeritler ve görsel işaretlemelerin TS 9111 yönetmeliğine ve evrensel tasarımın dördüncü ilkesine (algılanabilir bilgi) uyduğu görülmektedir. AVM'nin; merdiven, rampa ve dolaşım alanlarında bulunan küpeş-teler-tutunma barları ve bu alanlarda kullanılan kaymayan zemin malzemeleri ile merdiven ve rampada bulunan görme engelliler için uyarıcı hissedilebilir yüzey uygulamasıyla yani tehlike önleyici önlemlerle, evrensel tasarımın beşinci ilkesi-ne (hata toleransı) uyduğu görülmektedir. AVM girişindeki rampanın TS 12576 ve BM standartlarına uygun olmadığı tespit edilmiş olup, kullanıcının rampayı tamamen bağımsız bir şekilde kullanmadığı deneyimlenmiştir. AVM dolaşım alanlarının, alışveriş merkezleri hakkında yönetmeliğine uygun özellikleri ile evrensel tasarımın dördüncü ilkesine (algılanabilir bilgi) uyduğu görülmektedir.

AVM giriş-çıkışlarında, kapı önlerinde, rampalarda ve dolaşım alanlarında standartları sağlayan, yardımcı araç ve kişi kullananlar için yeterli manevra ve geçiş alanlarının olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu alanların, evrensel tasarımın yedinci ilkesine (yaklaşım ve kullanım için yeterli alan) uyduğu görülmektedir. AVM'nin, dolaşım alanlarında kullanıcılarına sağladığı net görüş alanları, katlar arasındaki görüş algısı ve sağladığı görsel hâkimiyet ile bütünlük oluşturarak; evrensel tasarımın üçüncü ilkesine (basit ve sezgisel kullanım) uyduğu görülmektedir. AVM giriş-çıkışlarında ve dolaşım alanlarında, empati yoluyla yapılan uygulamalı deneyimlemelerde, genel olarak kullanıcının doğal vücut pozisyonunun korunarak düşük fiziksel güç ile rahat kullanımın sağlandığı görülmüştür. AVM'lerde doğal aydınlatma genellikle atriyumlarda, meydanlarda, ana sirkülasyon alanlarında kullanılmaktadır. Bu kullanıma sahip olan AVM'de doğal aydınlatmanın, zaman kavramını unutturmadan günün farklı saatlerinde güneşin hareketi ile farklı doğal etkiler yaratarak kullanıcılarına ferah, aydınlık bir atmosfer sunduğu görülmektedir. A AVM'nin kullanım alanlarında farklı zemin döşemeleri uygulanmıştır. Bu uygulama ile alanların işlevine göre sınırlandırıldığı ve kullanıcıları yönlendirebilir nitelikte olduğu görülmektedir. Bir yapının/binanın fiziksel konforu, mekânın işlevine göre uygun planlanmış bir ortamda kullanıcılarının eylemlerini verimli bir şekilde, hiçbir zorluk çekmeden gerçekleştirebilecekleri fiziksel çevre koşullarına bağlıdır. Bir mekânın fiziksel konforu, kullanıcıyı psikolojik olarak doğrudan etkilemektedir ve bu durum, AVM'ler açısından bakıldığında zaman ise; ya kullanıcıya olumlu etki edip kullanıcısının eylemine devam etmesini sağlamakta ya da olumsuz etki edip eylemini bırakmasına, ortamı terk etmesine neden olmaktadır. Konfor koşulları sağlanan bir yapıda, kullanıcı psikolojik olarak rahatlayacak ve mekândaki fiziksel aktivitesinin de verimini arttıracaktır. Böylece kullanıcı memnuniyeti de sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

BM, *Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment*, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development, 2004.

Coleman, Peter, *Shopping Environments: Evolution, Planning And Design*, Oxford, Architectural Press, 2006.

Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzu (Dünya Engelliler Vakfı Öncülüğünde), 2013.

Goldsmith, Selwyn, *Designing for the Disabled: The New Paradigm*, Oxford, Architectural Press, 1997.

Göçer, Özgür, “Atrium Tipi Binalarda Enerji Tüketiminin Azaltılması ve Kullanıcı Konforunun Sağlanması İçin Uygun Camlama ve Denetim Sistemi Modeli”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, *Alışveriş Merkezleri Hakkında Yönetmelik*, sayı 29636, Madde 8 – (5), 2016.

Gürer, Cahit, “Merdiven ve Dengelendirilmeleri”, *Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Yapı Eğitimi Bölümü, Yapı Teknolojileri-II Ders Notları*, 2008.

Kanca, Hande Gül, “Alışveriş Merkezlerindeki Yapay Aydınlatmanın Niceliksel ve Niteliksel Özelliklerinin Değerlendirilmesi: Trabzon Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2013.

Kavak, Müberra, “Evrensel Tasarım Yaklaşımı Bağlamında Kamusal Mekânlar: Harbiye Kongre Vadisi Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Lynch, Kevin, *Kent İmgesi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Şerefhanoglu Sözen, Müjgan, “Yapı Kabuğunda Isı ve Ses Yönünden Denetim-Konfor İlişkisi”, *Makine Mühendisleri Odası Tesisat Mühendisliği Dergisi*, 61(2), 2001.

T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı*, Ankara, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2011.

TS 9111, *Engelli İnsanların İkamet Edeceđi Binaların Düzenlenmesi Kuralları*.

TS 12576, *Şehir içi Yollar-Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yapısal Önlemler ve İşaretlemlerin Tasarım Kuralları*.

Verdil, Ahmet, “Mekân-Davranış İlişkinin Dönüşümü: Alışveriş Merkezlerinin Mekânsal Dizim Yöntemiyle İncelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Çevrimiçi Kaynaklar

<http://edora.com.tr/ed600-multi-doner-kapi/ed600-multi-doner-kapi-tek-nik-cizimler/>

https://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udprinciplestext.htm

<http://www.palladiumatasehir.com.tr/>

<http://v3.arkitera.com/p252-palladium-avm.html?year=&aID=1910>

<http://v2.arkiv.com.tr/p9409-palladium-alisveris-merkezi-ve-residence.html>